
לתולדות המונח "בית לאומי יהודי"

Author(s): נ. פיינבג

Reviewed work(s):

Source: *Zion* / ציון, Vol. ב "תשל"א, חוברת א' (ל"ז), pp. 111-116

Published by: [Historical Society of Israel/](http://www.hsi.org/)

Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/70051206>

Accessed: 22/11/2011 06:14

Your use of the JSTOR archive indicates your acceptance of the Terms & Conditions of Use, available at

<http://www.jstor.org/page/info/about/policies/terms.jsp>

JSTOR is a not-for-profit service that helps scholars, researchers, and students discover, use, and build upon a wide range of content in a trusted digital archive. We use information technology and tools to increase productivity and facilitate new forms of scholarship. For more information about JSTOR, please contact support@jstor.org.

Historical Society of Israel/ is collaborating with JSTOR to digitize, preserve and extend access to *Zion* /.

<http://www.jstor.org>

לתולדות המונח "בית לאומי יהודי" (על הגדרתו בפי ח' וייצמן בפני ועידת-השלום)

מאת נתן פיינברג

ביום 27 בפברואר 1919 התייצבה בפאריס משלחת של ההסתדרות הציונית בפני המועצה העליונה של ועידת-השלום. הפרופ' סילוון לוי, אשר צורף למשלחת כנציגה של יהדות צרפת, השמיע נאום בו אמר, בין השאר, דברים שהיה בהם משום פגיעה חמורה בציונות. באותו מעמד פנה רוברט לאנסינג, שר-החוץ של ארצות-הברית, לד"ר וייצמן בבקשה להעמידו על משמעות המונח "בית לאומי יהודי". הגדרתו של וייצמן, שבאה כתגובה על-כך, אינה מופיעה בנוסח אחיד במסמכים הרשמיים של ועידת-השלום — ועל-כן, אף לא בספרות על תולדות הציונות. ואמנם מתוך הפרוטוקול של הישיבה הנ"ל, כפי שנתפרסם על-ידי ממשלת ארצות-הברית,¹ או הפרוטוקולים השמורים בארכיונים של משרד-החוץ של שאר המעצמות הגדולות, שנמנו עם חברות המועצה העליונה,² ניתן ללמוד, שלפי גירסה אחת הצהיר וייצמן, כי מטרת הציונות היא "ליצור בהדרגה [בארץ-ישראל] אומה³ [nationality] ולעשות בדרך זו את ארץ-ישראל יהודית, כפי שאמריקה היא אמריקנית, או אנגליה — אנגלית"⁴; הגירסה השנייה קובעת, שהמטרה

1 ממשלת ארצות-הברית היא היחידה, שפרסמה עד כה את הפרוטוקולים של ישיבות המועצה העליונה. ראה: Papers Relating to the Foreign Relations of the United States, The Paris Peace Conference, 1919, vols. III-IX, Washington, 1943-1946.

2 תודתי נתונה למשרד-החוץ של המעצמות הנ"ל, שהואילו להעמיד לרשותי צילומים של חומר זה.

3 למונח nationality כמה וכמה משמעויות, ובכללן אף אורחות. בהודקו למונח זה התכוון וייצמן ללא ספק ל"אומה בדרך" (בגרמנית Nationalität) — משמעות שאינה מקובלת בשפה האנגלית. ראה: Nationalism, A Report by a Study Group of Members of the Royal Institute of International Affairs, Oxford 1939, p. XVII. נראה לי, שבהתחשב בהקשר הדברים, אהיה נאמן ביותר לרוח הגדרתו של וייצמן, אם אתרגם את המונח במילה "אומה".

4 ראה הפרוטוקול בשפה האנגלית של ישיבת המועצה העליונה מה-27 בפברואר 1919 (עמ' 14), שנערך על-ידי המזכירות המשותפת של ועידת-השלום והשמור בארכיון של משרד-החוץ הצרפתי. צילום ממנו נמצא בספרייתי. כן ראה: Peace Congress: Paris, Secret, 57, Sec-etary's Notes of a Conversation held ... at the Quai d'Orsay, Paris, on ... February 27, 1919, p. 7. אומנם במסמך גופו לא צוין, שהוא של משרד-החוץ הבריטי, אולם בעקבות חקירה-דורישא שערכתי ניתן לקבוע, שאכן כך הדבר. המסמך נמצא בגנון-וייצמן ברחובות, ותודתי נתונה בזה להנהלתו, שהואילה להמציא לי צילום ממנו.

הנוסחה "ארץ-ישראל יהודית, כפי שאמריקה היא אמריקנית או אנגליה — אנגלית", נתפרסמה לראשונה בדפוס בדיון-חשבון שהוגש ב-1921 על-ידי הנהלת ההסתדרות הציונית לקונגרס הציוני השנים-עשר בקארלסבאד. הפרק בדיון-חשבון, המוקדש לפעילותה המדינית של ההסתדרות בשנים 1914-1921 והמצב המדיני בארץ-ישראל, ראה אור כחוברת בפני עצמה: Zionism during the War, A Record of Zionist Political Activity, 1914-1921, London 1921. הסקירה על הופעת המשלחת הציונית בוועידת-השלום מובאת כחוברת לפי הדיון-חשבון שמסר וייצמן לוועידה הציונית. הדו"ח נמסר ב-7 במאס 1919. היינו ימים מספר לאחר ישיבת המועצה העליונה, שנתכנסה בפרק-זמן זה בלונדון. גם לזיד ג'ורג' מביא את הנוסחה הנדונה בספרו The Truth about the Peace Treaties, vol. II, (London)

היא "ליצור בהדרגה [בארץ-ישראל] אומה [nationality], שתהיה יהודית, כפי שהאומה [nation] הצרפתית היא צרפתית והאומה הבריטית — בריטית"⁵; ואילו לפי הגירסה השלישית, ייעודה של הציונות הוא "לפתח בהדרגה בארץ-ישראל חיים יהודיים כה עבריים, כפי שהחיים באנגליה הם אנגליים"⁶. יש ונזקקו במסמכים רשמיים, שנערכו לאחר ועידת-השלום, לנוסח מקוצר של ההגדרה, דהיינו, "ארץ-ישראל יהודית, כפי שאנגליה היא אנגלית"⁷.

השוני בנסחים מעורר תמיהה, במיוחד לאור העובדה, שבעצם אמורים הדברים כאן בוועידה בינלאומית, שכונסה לא בעבר הרחוק, אלא בעידן שבו עמדו לרשותה מזכירות מאורגנת יפה ומנגנון טכני משוכלל. אמנם יש להודות, שהתבדלים בין הנסחים אינם

158 p. (1938) ואין ספק בדבר שבשעת כתיבת הספר היו לנגד עיניו המסמכים הבריטיים, ובכללם הפרוטוקול Peace Congress: Paris, Secret, 57... הנ"ל.

בהשפעת החוברת של ההסתדרות הציונית וחיבורו של לוי ג'ורג', נעשתה הנוסחה נחלת הרבים והיא מופיעה בספרים הרבה, כגון: Herbert Samuel, Memoirs, London 1945, pp. 168-169; G. Antonius, The Arab Awakening, The Story of the Arab National Movement, London 1938, p. 395; H. Sidebotham, Great Britain and Palestine, London 1937, p. 65.

ראה: 5 Papers Relating to the Foreign Relations of the United States, The Paris Peace Conference, 1919, vol. IV, p. 169 וכן הפרוטוקול בצרפתית, שנערך על-ידי המזכירות המשותפת של ועידת-השלום (עמ' 14) והשמור בארכיון של משרד-החוץ של צרפת, והפרוטוקול בצרפתית (עמ' 15), השמור בארכיון של משרד-החוץ של איטליה. צילומם של שני המסמכים האחרונים נמצאים בספרייתי.

הראשון, שעשה פומבי לנוסחה "אומה יהודית... כפי שהאומה הצרפתית היא צרפתית והאומה הבריטית — בריטית" הוא דוד האנטר מילר, ששימש יועצה המשפטי של משלחת ארצות-הברית בוועידת-השלום. כבר ב־1928 פרסם בעשרים ושמונה כרכים את רוב מסמכי ועידת-השלום, לרבות הפרוטוקולים של ישיבות המועצה העליונה, והם זהים עם אלה שראו אור חמש-עשרה שנים לאחר-מכן בפירסום הרשמי הנ"ל של ממשלת ארצות-הברית.

בעקבות ספרו של מילר וקובץ המסמכים של ממשלת ארצות-הברית, קנתה לה הנוסחה הנידונה מהלכים בספרים שונים, כגון R. L. Hanna, British Policy in Palestine, Washington 1949, pp. 230-231. ועובדה מאלפת היא, שההגדרה אף מצוטטת לפרקים באותו ספר בשני הנסחים. ראה, למשל: Palestine, A Study of Jewish, Arab, and British Policies, Published for the ESCO Foundation for Palestine, vol. I, New Haven 1947, p. 161 and p. 162.

6 ראה הפרוטוקול הצרפתי של ישיבות המועצה העליונה (עמ' 10), השמור בארכיון משרד-החוץ של צרפת. בספרו של א' שוראקי על מאה שנות פעילותה של החברה "כל ישראל חברים" מועתק הפרוטוקול הנ"ל במלואו, כנראה מהטופס השמור בארכיון של החברה. ראה: A. Chouraqui, Cent ans d'histoire, L'Alliance Israélite Universelle et la renaissance juive contemporaine, 1860-1960, Paris 1965, pp. 472-481.

7 ראה: Cmd. 1700, Palestine, Correspondence with the Palestine Arab Delegation and the Zionist Organisation, London 1922, p. 18. גם וייצמן מביא (Trial and Error), New-York 1949, p. 244 את הנוסח המקוצר של ההגדרה ("ארץ-ישראל יהודית, כפי שאנגליה היא אנגלית"), אם כי בשעת עריכת הסקירה על תופעת המשלחת הציונית בפני המועצה העליונה הוא נעזר, כהודאתו, בדין-וחשבון שמסר לוועידה הציונית בלונדון, שכבר הזכרנוהו למעלה. אולם באותו דין-וחשבון מופיעה ההגדרה בנסחה המלא — "ארץ-ישראל צריכה להיות יהודית ממש כפי שאמריקה היא אמריקנית ואנגליה — אנגלית".

מהותיים לגבי תכנון ומשמעותו של המונח "בית לאומי יהודי", אולם יש עניין להתחקות על הסיבות לקיומם של אותם הבדלים.

לתכלית זו באתי בקשרי-מכתבים עם האחראים לארכיונים של משרד-החוץ של בריטניה, צרפת, איטליה ויפאן; אך האמת ניתנת להאמר, שהחומר שהועמד לרשותי ממקורות אלה, אינו מאפשר תמיד לנקוט עמדה מבוססת לגבי כל השאלות הכרוכות בנושא הנדון. בכמה נקודות אהיה אנוס אפוא להסתפק בהשערות בלבד.

בספר, המוקדש לארגונה של ועידת-השלום בפאריס ולפרוצידורה שלפיה התנהלה, קובע מחברו, מארסטון, שנוסף ל"מזכירות המשותפת", שהיתה מזכירותה של "הוועידה בכללותה", השתתפו בישיבות המועצה העליונה מזכירויות של כל אחת המשלחות של חמש המעצמות הגדולות — ארצות-הברית, בריטניה, צרפת, איטליה, ויפאן⁸. הסדר זה גרם, כמובן, לקיומן של שתי מערכות של פרוטוקולים — האחת של "המזכירות המשותפת" והשנייה של מזכירויות המעצמות הגדולות. כן מספר מארסטון, שסמוך לסיומה של ועידת-השלום הוחלט — בישיבת שרי-החוץ של המעצמות הגדולות מה-13 ביאנואר 1920 — לפרסם באנגלית ובצרפתית את הפרוטוקולים של המועצה העליונה ולהעביר עשרה עותקים מהם לכל אחת מחמש המעצמות⁹.

קיבלתי ממשרד-החוץ הצרפתי צילום של פרוטוקול הישיבה מה-27 בפברואר 1919 בשתי השפות, כששני הנסחים מודפסים זה מול זה; ולמרבית הפליאה אין הם זהים כלל וכלל. והרי הנוסח של הקטע הנוגע לעניננו בפרוטוקול במלואו, באנגלית ובצרפתית (pp. 13-14):

Mr. Lansing asked Dr. Weizmann to clear up some confusion which existed in his mind as to the correct meaning of the words "Jewish National Home". Did that mean an autonomous Jewish Government?

Dr. Weizmann replied in the negative. The Zionist Organisation did not want an autonomous Jewish Government, but merely desired to establish in Palestine, under a mandatory Power, an administration, not necessarily Jewish, which would render it possible to send into Palestine 70,000 to 80,000 Jews an-

M. Lansing: Je demanderai au Dr. Weizmann de vouloir bien dissiper de mon esprit quelque confusion qui existe sur l'interprétation exacte des mots "Foyer national juif". Cela signifie-t-il un Gouvernement juif autonome?

Dr. Weizmann: Certainement non. L'Organisation sioniste ne réclame pas un Gouvernement juif autonome; ce qu'elle demande c'est simplement d'établir en Palestine, sous la surveillance d'une Puissance mandataire, une administration, pas nécessairement juive, qui nous permette d'envoyer annuellement en Palestine de 70,000 à 80,000 Juifs. L'Organisation

F. S. Marston, The Peace Conference of 1919, Organization and Procedure, London 8
1944, pp. 97-98

שם, עמ' 226—227. 9

nually. The Organisation would require to have permission at the same time to build Jewish schools, where Hebrew would be taught, and to develop Jewish institutions of every kind. Thus it would build up gradually a nationality, and so make Palestine as Jewish as America is American, or England English. Later on, when the Jews formed the large majority, they would be ripe to establish such a Government as would answer to the state of the development of the country and to their ideals.

sioniste demandera également d'être autorisé à instituer des écoles juives où l'hébreu serait enseigné, et de cette façon de former graduellement une nationalité qui serait aussi juive que la nation française est française ou la nation britannique, britannique. Plus tard, lorsque les Juifs auront une grosse majorité, ils seront alors à même d'établir le Gouvernement qui leur paraîtra répondre le mieux au degré de développement du pays et à leur propre idéal.

ההבדל בין שני הנסחים בולט לעין. בעוד שבנוסח האנגלי מדובר על ארץ-ישראל יהודית, כפי שאמריקה היא אמריקנית, או אנגליה — אנגלית, הרי אמורים הדברים בנוסח הצרפתי בארץ-ישראל יהודית, כפי שצרפת היא צרפתית ובריטניה — בריטית. אין בידי נתונים לקביעת הנוסח הנכון, אך נראית לי הסברה, שהנוסח הצרפתי הוא האוטנטי, שכן זהה הוא עם הנוסח, כפי שנרשם בשפה האנגלית על-ידי מוזכרות משלחתה של ארצות-הברית¹⁰. כבר הבאנו למעלה אותו נוסח, ובמבוא לסדרת הספרים, שבהם נתפרסמו מסמכי ועידת-השלום בפאריס על-ידי ממשלת ארצות-הברית, צוין במפורש, שהפרוטוקולים של הישיבות המובאים בהם "הם הפרוטוקולים האמריקניים הרשמיים"¹¹ — משמע לא של המוזכרות המשותפת.

אם נפנה עכשיו לפרוטוקול של הישיבה הנדונה, בצורתו בלשון הצרפתית, השמור בארכיון של הממשלה האיטלקית, ולזה בלשון האנגלית שבארכיון של משרד-החוץ הבריטי¹², נווכח, שהראשון זהה עם הנוסח הצרפתי של הפרוטוקול של המוזכרות המשותפת והשני — עם הנוסח האנגלי של אותה מוזכרות. והואיל ואין זה מתקבל על

10 העובדה שד"ר וייצמן עצמו נזקק, בדין-וחשבון שמסר לוועידה הציונית בלונדון, לנוסח "יהודית, כפי שאנגליה היא אנגלית", אין בה, לדעתי, כדי להפריך את ההשערה שהעליתי. בידי וייצמן לא היה — וגם לא היה יכול להיות — נוסח תשובתו ללאנסטנג. יתירה מזו: בהרצאתו בפני הוועידה הוא אף לא דייק בדבריו. בכל הפרוטוקולים של ישיבת המועצה העליונה השמורים בארכיונים של ארבע המעצמות הגדולות, וכן בפרוטוקול שנתפרסם מטעם ממשלת ארצות-הברית, נאמר ללא יוצא מן הכלל, שבתשובתו ללאנסטנג דיבר וייצמן על הגירה שנתית לארץ-ישראל בשיעור של 70,000 עד 80,000 יהודים, ואילו בפרוטוקול של ישיבת הוועידה הציונית בלונדון נאמר, שוייצמן נקב במספרים 50,000 עד 60,000. ראה: Zionism during the War, p. 22.

11 Papers Relating to the Foreign Relations of the United States, The Paris Peace Conference, 1919, vol I (Washington 1942), pp. III, IV.

12 צילומים של שני המסמכים נמצאים בספרייתי.

הדעת, שפרוטוקול המשתרע על מספר רב של עמודים יירשם על-ידי אנשים שונים מלה במלה ואות באות — מתבקשת מאלה המסקנה, שקיימות שתי אפשרויות: (א) שאיטליה ובריטניה אימצו את הנסחים של המזכירות המשותפת, או (ב) שזו האחרונה אימצה את הנסחים של מזכירות שתי המדינות הנ"ל. נהוג היה בוועידת-השלום, שמזכירות המשלחות והמזכירות המשותפת היו מוסרות זו לזו את הפרוטוקולים של ישיבות המועצה העליונה, כפי שנרשמו על-ידיהן, ויש בה בעובדה זו, כדי לחזק את ההשערה הנ"ל בדבר אימוץ המסמכים. על כך ראוי להוסיף, שלמרות חליפת-המכתבים הענפה עם הגהלת הארכיון של משרד-החוץ הבריטי ועם ס. וו. רוסקיל (Roskill), הביוגרף של לורד האנקי (Hankey), שריכוזו למעשה בידיו את ענייני המזכירות (אם כי הצרפתי דוטאסטה (Dutasta) שימש כמזכירה הכללי של ועידת-השלום) — אין בידי לקבוע בוודאות, שהפרוטוקול באנגלית, הגנוז בארכיונים הבריטיים, נערך על-ידי מזכירותה של המשלחת הבריטית. אולם אם גם יוכח, שהנוסח הוא של זו האחרונה, לא יהא בכך כדי לערער את ההשערה שהעליתי למעלה, ושלפיה נזקק וייצמן בהצהרתו לנוסח "[אומה] יהודית, כפי שהאומה הצרפתית היא צרפתית והאומה הבריטית — בריטית".

כן יש לציין, כי אין ספק בכך, שהפרוטוקול בשפה הצרפתית, השמור במשרד-החוץ בפאריס ("חיים יהודיים כה עבריים, כפי שהחיים באנגליה הם אנגליים") נערך על-ידי מזכירותה של משלחת-צרפת. ואשר ליפאן, הרי לפי האינפורמציה שבידי, הפרוטוקול השמור בארכיונה זהה עם הנוסח שפורסם על-ידי משלחת ארצות-הברית.

להצהרתו של וייצמן, שהושמעה בפני שליטי העולם, נודעה חשיבות ראשונה-במעלה, ושנים הרבה הדחה תוכנה בחלל החיים המדיניים¹³. כידוע, לאחר שלוש שנים בלבד, ראתה ההסתדרות הציונית חובה לעצמה להסתייג מאותה הצהרה. "במסרו גילויי-דעת בלתי-מוסמכים", נאמר בספר הלבן הבריטי משנת 1922 (המכונה "הספר הלבן של צ'רצ'יל"), "[שלפיהם] המטרה היא הפיכתה של ארץ-ישראל כולה ליהודית. נזקקו למשפטים, כגון אלה, שארץ-ישראל צריכה להעשות 'יהודית, כפי שאנגליה היא אנגלית'.

13 מן הראוי להעיר, שנוסחת דומה לזו שנזקק לה וייצמן להגדרת המונח "בית לאומי יהודי", הועלתה בדיוני הוועדה של ההסתדרות הציונית שעסקה בניסוח הצעות להצהרת-באלפור, כשנתיים לפני הופעת המשלחת הציונית בפני המועצה העליונה. בנוסח ההצעה שהציע סיידיבותאם (Sidebotham). אוהד הציונות האנגלי, נאמר, בין השאר: "מדינה יהודית — משמעותה: לא מדינה שאזרחיה יהיו רק יהודים, כי אם מדינה, שאפיה הלאומי הדומיננטי יהיה, עם התגשמות תורת מייסדיה, יהודי — באותו מובן, שאפיה הלאומי של אנגליה הוא אנגלי, של קנדה — קנדי ושל אוסטרליה — אוסטרלי". ראה מאמרו של עקיבא אטינגר, "דבר" מה-31 באוקטובר 1937. כן ראה: ג'א גלבר, הצהרת בלפור ותולדותיה, ירושלים תרצ"ט, עמ' 109, 294.

כן ראוי להזכיר את העובדה שבראיון שהיה לוייצמן עם לורד באלפור ביום 4 בדצמבר 1918, היינו, שלושה חדשים בלבד לפני הופעת המשלחת הציונית, הגדיר וייצמן את מטרת הציונות במילים הבאות: "אנגליותה של אנגליה נקבעה על-ידי העובדה, שההשפעה המכרעת באותה ארץ... היא אנגלית. מצב דברים זה אינו מונע קיומם [development] של אנשים לא-יהודים [כך?] [?] לא-אנגלים]. כל אורח שומרי-חוק של בריטניה הגדולה, בין שהוא ממוצא אנגלי או לא, יכול... לקחת חלק בחיי המדינה ללא מעצור. בקהילה היהודית יהיו הרבה אזרחים לא-יהודים... אולם ההשפעה המכרעת [בה] תהיה יהודית". מתוך ספרו של ל' שטיין (The Balfour Declaration (London 1961, p. 553). הדיון-חשבון על הראיון נמצא בארכיון הציוני בירושלים.

ממשלת-הוד-מלכותו רואה ציפיה כגון זו כבלתי-מעשית, ואין לה מטרה כזאת"¹⁴. במכתבה למשרד-המושבות מיום 18 ביוני 1922, החתום על-ידי ד"ר וייצמן, נתנה הנהלת ההסתדרות הציונית את הסכמתה לכך, שפעולותיה תתנהלנה בהתאם למדיניות, כפי שהוכרו עליה בספר הלבן¹⁵.

בסיום הדברים ראוי לציין את העובדה הבאה. בסוף נובמבר 1921 ערך וייצמן טיוטת-מכתב שהיה מיועד לצ'רצ'יל¹⁶, בו התלונן מרה על הקו האנטי-ציוני הבולט, שננקט על-ידי שלטונות-המנדאט בארץ-ישראל בעקבות מאורעות מאי 1921, ותבע שינוי יסודי במדיניותה של בריטניה. באותה טיוטה הזכיר וייצמן את הצהרתו בפני ועידת-השלום והוסיף: "גיננו אותי על שאמרת, שמה שאנו רוצים הוא מדינה בארץ-ישראל, שתהא יהודית, כפי שאנגליה היא אנגלית. מוכן אני לתקן [את ההגדרה] ולומר, שאנו רוצים בארץ-ישראל יהודית באותה משמעות, שבריטניה הגדולה היא אנגלית, אולם זהו יסוד דרישותינו, שאין לזוז ממנו"¹⁷. ברי, בשעה שערך וייצמן את הטיוטה הוא לא יכול היה לדעת, שבנוסח הפרוטוקול — כפי שנרשם בצרפתית על-ידי המזכירות המשותפת, ובנוסח האנגלי כפי שנרשם על-ידי מזכירותה של משלחת ארצות-הברית — הובאו דבריו לא "כפי שאנגליה היא אנגלית", אלא "כפי שבריטניה היא בריטית".

14 ר' לעיל הע' 7, עמ' 18. על החשיבות שייחס משרד-המושבות להסתייגות מהצהרתו של וייצמן מעיד המברק ששלח ב-29 ביוני 1922 לנציב-העליון בארץ-ישראל. המברק כולל סיכום תוכנו של הספר הלבן ובו הובאה אותה הסתייגות. ראה: שם, עמ' 30—31.

15 שם, עמ' 28—29.

16 אגב, המכתב עצמו לא נשלח לתעודתו. הטיוטה שמורה בגנזך-וייצמן, ותודתי נתונה להנהלתו על שבטובה העמידה לרשותי את צילומה.

17 שם, עמ' 6.